

КАПРАЛЮК

Оксана,

кандидат сільськогосподарських наук,
завідувачка відділу науково-методичної роботи та реферування
ННСГБ НААН
oksanakapr@ukr.net
(м. Київ, Україна)

ЩИГОЛЬ

Ганна

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу науково-методичної роботи та реферування
ННСГБ НААН
anna_dns.gb@ukr.net
(м. Київ, Україна)

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
УРСР: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

Метою статті було відтворення на основі літературних джерел історичних аспектів щодо науково-інформаційного забезпечення сільського господарства у 20-70 рр. ХХ ст. в УРСР. При написанні статті використовували загальнонаукові методи: аналіз, синтез, класифікацію, а також історичні методи наукового пізнання: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та ретроспективний. У дослідженні представлено систему інформаційного забезпечення фахівців сільського господарства.

Наведено окремі директиви керівників установ держави щодо розвитку сільського господарства та книгозбірень. Охарактеризовано фонди бібліотек за наповненням та мовами, а також відображено дані щодо інформаційних потреб фахівців сільського господарства. Відмічено, що організаційним, методичним та координаційним центром для сільськогосподарських бібліотек країни, починаючи з 1960 року, була Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Всесоюзного ордена Леніна Академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна. Вона очолювала мережу сільськогосподарських бібліотек, до складу якої входили: 5 республіканських книгозбірень, у тому числі — Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека ПВ ВАСГНІЛ. Охарактеризовано основні напрями діяльності останньої щодо формування та видання показників, комплектування фонду, його використання, підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців, підготовки методичних рекомендацій для фахівців книгозбірень, методів обслуговування користувачів, роботи з підвідомчою мережею та бібліотеками інших систем і відомств. Акцентовано увагу на діяльності окремих бібліотек галузевих науково-дослідних установ, районних, сільських, колгоспних та мобільних бібліотек. Зазначено, що однією з важливих складових системи НТІ були інформаційні служби колгоспів, радгоспів, сільськогосподарських підприємств, оскільки практика показала, що існувала пряма залежність між виробничо-економічними показниками діяльності підприємств та рівнем інформаційної роботи, яка проводилася ними. Особливо показово це простежувалося у діяльності передових господарств. Надано інформацію щодо нарад, конференцій, які проводилися в країні стосовно розвитку бібліотечної справи. Охарактеризовано діяльність іноземних інформаційних служб з питань інформаційного забезпечення сільського господарства. Представлено основні видання, які було підготовлено ними і які широко використовувалися у нас в країні з метою залучення кращого світового досвіду для потреб галузі.

Ключові слова: сільське господарство, бібліотеки, фонди, показники, користувачі бібліотек, УРСР.

INFORMATION SUPPLY FOR AGRICULTURE USSR: HISTORICAL ASPECT

The purpose of the article was to reproduce, on the basis of literary sources, historical aspects of scientific and information support of agriculture in 20-70 years of XX century in the USSR. In writing the article general scientific methods were used: analysis, synthesis, classification, as well as historical methods of scientific knowledge: problem-chronological, comparative-historical and retrospective. The study presents a system of information support for agricultural specialists. Some directives of the heads of state institutions for the development of agriculture and libraries were given. The libraries funds are characterized by content and languages, as well as data on the information needs of agricultural specialists are reflected. It was noted that since 1960 the Central Scientific Agricultural Library of the All-Union Order of Lenin of the Academy of Agricultural Sciences named after V.I. Lenin,

which headed the network of agricultural libraries, which included 5 republican ones, including the Central Scientific Agricultural Library of the Southern Branch Academy of Agricultural Sciences. The main directions of the latter's activity in the formation and publication of indexes, acquisition of the collection, its use, advanced training of library specialists, preparation of guidelines for library specialists, methods of user service, work with the subordinate network and libraries of other systems and departments are characterized. Attention was focused on the activities of individual libraries of sectoral research institutions, regional, rural, collective farm and mobile libraries. It was noted that one of the important components of the STI system were information services of collective farms, state farms, agricultural enterprises, since practice has shown that there was a direct relationship between the production and economic indicators of enterprises and the level of information work that they carried out. This was especially evident in the activities of advanced farms. Information was provided on the meetings, conferences held in the country on the development of librarianship. The activity of foreign services on the issues of information support of agriculture was characterized. The main publications prepared by them and which were widely used in our country with the aim of attracting the best world experience for the needs of the industry were presented.

Key words: *agriculture, libraries, funds, indexes, library users, USSR.*

Актуальність. Агропромисловий комплекс України є складовою національного господарства і визначає соціально-економічний розвиток країни, рівень життя населення, продовольчу безпеку та забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною. Головним завданням, що стоїть перед галузями АПК, є зростання обсягів сільськогосподарського виробництва та надійне забезпечення країни продуктами харчування. Тому питання вивчення системи науково-інформаційного забезпечення АПК, як одного із факторів гарантії національної продовольчої безпеки держави, сьогодні досить актуальне та має важливе значення.

Аналіз й узагальнення інформаційних джерел і наукової літератури, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, а саме О.С. Сокольського [1], Ф.О. Єщенка [2], О.П. Довгополої [4], Р.Й. Целінського, Т.Ф. Дерлеменко [11-13] та ін., свідчить про те, що вони є розрізненими і фрагментарними. Ґрунтового та узагальнюючого дослідження з проблем інформаційного забезпечення сільського господарства в 20-70 рр. ХХ ст. досі не проведено. Нижня межа дослідження окреслена 20-ми роками, коли відбулося входження України до складу СРСР, проголошення НЕПу та колективізація сільського

господарства, що відобразилося на розвитку галузевої науки, виробництва, бібліотек і видавничої діяльності. Верхня межа дослідження обумовлена розгортанням науково-технічної революції в країні. Накопичені в попередні роки фундаментальні знання стали активно використовувати у практичній діяльності народного господарства, зокрема й в сільському, в результаті чого зросло значення галузевих бібліотек — комунікаційної складовою системи НТІ з розповсюдження «нових знань» серед науковців, освітян та товаровиробників.

Тому, *метою статті* є відтворення на основі літературних джерел історичних аспектів щодо науково-інформаційного забезпечення сільського господарства в УРСР у 20-70 рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сільськогосподарської науки і виробництва значною мірою залежить від повної і своєчасної інформації про все нове, передове. Одним з найважливіших носіїв інформації про досягнення науки і передовий досвід була сільськогосподарська преса. Тому велике значення надавалося сільськогосподарській літературі [1].

У 1921 р. при РНК РРФСР було створено Центральну міжвідомчу комісію у справі закупівлі та поширення іноземної літератури (Коміноліт). У листі від 30 листопада 1921 р. В.І. Ленін поставив перед цією установою завдання, щоб у всіх великих містах було зосереджено в спеціальних бібліотеках по 1 одному примірнику всіх закордонних найновіших технічних і наукових журналів та книг і налагоджено регулярне одержання всіх періодичних видань.

Відповідно до Декрету РНК РРФСР «Про централізацію бібліотечної справи в РРФСР», опублікованого 3 листопада 1920 р. усі бібліотеки, незалежно від їхньої відомчої підпорядкованості, повинні були об'єднатися в єдину бібліотечну мережу під керівництвом Наркомосвіти, якому відводилась особливо важлива роль в організації бібліотечної справи. З метою практичного здійснення декрету про централізацію бібліотечної справи в Україні Наркомосвіти УРСР за погодженням з урядом в листопаді 1921 р. створив центральну міжвідомчу бібліотечну комісію (УЦМБК) в складі семи осіб, у т.ч. від Наркомосу – чотири представники (від Головополітосвіти – він же голова

комісії, Головоцвуху, Головопрофосу і Всеукраїдаву), від Південбюро ВЦРПС, ПУР України й Криму і ЦК КП(б)У – по одному представникові. Свої постанови УЦМБК повинна була здійснювати через бібліотечний відділ Головополітосвіти. Проте, в перші роки відбудовного періоду (перехід до нової економічної політики) централізація бібліотечної справи в Україні гальмувалася в ряді випадків у зв'язку з тим, що деякі організації та установи мало уваги приділяли бібліотечній роботі. Станом на 1 січня 1922 р. в Україні функціонувала 3067 самостійних бібліотек, у т.ч. в місті – 293 і на селі – 2774, книжковий фонд яких становив 5 831 271 од. Впродовж 1921-1922 рр. уряд УРСР схвалив низку постанов, спрямованих на зміцнення матеріального становища політико-освітніх установ і, зокрема, бібліотек. Так, зокрема, 13 червня 1921 р. і 13 вересня 1922 р. були опубліковані постанови РНК УРСР і ВУЦВК про забезпечення культурно-освітніх і шкільно-виховних установ приміщеннями, 19 жовтня 1921 р. ВУЦВК видав постанову «Про одноразовий грошовий збір у містах і селищах України для потреб культурно-освітніх установ». Їх результати було помітно вже наступного року. Так, станом на 1 січня 1923 р. в Україні нараховувалося вже 3726 бібліотек, у т.ч. у містах – 377 і на селі – 3349, книжковий фонд книгозбірень становив 6 573 900 примірників.

Важливе значення для розвитку бібліотек мав XII з'їзд РКП(б), що відбувся 17-23 квітня 1923 р, який відзначив важливість відновлення на селі мережі бібліотек і хат-читалень, вказавши, що всю культурно-освітню роботу на селі треба тісно зв'язати з питаннями сільськогосподарського виробництва.

Відмітимо, що 1925 р. у 6233 бібліотеках України розподіл книг характеризувався такими даними: кількість видань українською мовою становила 19,4%, російською – 73,2, єврейською – 2, польською – 1,4 і 4% іншими мовами. Найбільша кількість книг німецькою, французькою, англійською та ін. іноземними мовами припадала на державні і спеціальні бібліотеки.

У червні 1925 р. Головополітосвіта підготувала і здала до друку зразковий каталог для комплектування сільських бібліотек під назвою «Сільська бібліотека». В цьому каталозі біло відзначено понад 900 назв книг. Значно зміцніла мережа спеціальних бібліотек. Так, в центральній бібліотеці сільськогосподарського наукового комітету України нараховувалося 100 000 книг (600 читачів). У 1920 р. був відкритий Вінницький філіал Всенародної бібліотеки України, його книжковий фонд на той час становив 100 000 томів. При філіалі було кілька відділів, зокрема й «Сільськогосподарський відділ» [2],

Зазначимо, що значний вклад у вирішення проблем бібліотекознавства мала Перша Всеукраїнська нарада працівників книги (Харків, 1923), Перша конференція наукових бібліотек (Київ, 1925), Перший Всеукраїнський з'їзд бібліотечних працівників (Харків, 1926) [3, с. 125-130].

Упродовж 1920-30 рр. у СРСР була створена й отримала широке розвинення мережа сільськогосподарських науково-дослідних інститутів. У 1929 р., відповідно до рішення Радянського уряду, було утворено Всесоюзну академію сільськогосподарських наук — вищу наукову установу з питань сільського господарства СРСР. Академія була науково-методичним центром, який спрямовував і координував роботу науково-дослідних інститутів та дослідних станцій СРСР з основних галузей сільського господарства, розробляв і науково обґрунтовував заходи щодо всебічного розвитку сільського господарства в різних районах країни. Вона мала кілька відділень, зокрема Південне (Київ), Середньоазіатське (Ташкент) та Сибірське (Новосибірськ).

ВАСГНІЛ під керівництвом Міністерства сільського господарства СРСР і разом з ним проводили величезну роботу з впровадження у виробництво досягнень сільськогосподарської науки. В цій роботі важливу роль відіграла й ЦНСГБ ВАСГНІЛ та її мережа.

Організаційно мережа сільськогосподарських бібліотек зміцнилася після Постанови ЦК КПРС 1959 року «Про стан та заходи покращання бібліотечної справи в країні». Наказом по Міністерству сільського господарства СРСР №43 від 19 березня 1960 р. «Про покращення роботи сільськогосподарських

бібліотек» на ЦНСГБ ВАСГНІЛ було покладено методичне керівництво всією мережею бібліотек сільськогосподарських науково-дослідних установ, а також вищих і середніх учбових закладів. До її складу входили: 5 республіканських бібліотек (в тому числі — Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека ПВ ВАСГНІЛ в Києві), 245 – науково-дослідних інститутів, 400 – дослідних станцій, 99 – вузів, 628 – технікумів. У них працювало близько 3 тис. бібліотекарів. Фонди бібліотечної мережі налічували понад 36 млн книг та журналів, обслуговували близько 900 тис. читачів і видавали їм щороку 30 млн друкованих одиниць. Становлення мережі сільськогосподарських бібліотек нерозривно пов'язане з розвитком сільськогосподарської науки.

У 60-х роках ХХ ст. у галузі сільського господарства набула подальшого організаційного розвитку система органів НТІ. Очолював її Всесоюзний науково-дослідний інститут інформації і техніко-економічних досліджень по сільському господарству Міністерства сільського господарства СРСР, а в республіці — відділ науково-технічної інформації по сільському господарству, утворений в Українському науково-дослідному інституті науково-технічної інформації і техніко-економічних досліджень Держплану УРСР та його міжгалузеві територіальні центри — Харківський, Львівський, Запорізький та Одеський.

Основними функціями відділу було: вивчення та узагальнення світових досягнень науки, техніки, економіки, організації виробництва й передового виробничого досвіду в галузі сільського господарства з метою розповсюдження та запровадження його у практичній діяльності сільськогосподарських підприємств УРСР; проведення техніко-економічних досліджень з питань розвитку окремих галузей сільського господарства УРСР; науково-методичне керівництво органами НТІ науково-дослідних установ, організацій та підприємств сільського господарства.

З кінця 1969 р. відділ розпочав видання науково-інформаційних видань, що являли собою листівки обсягом від 1 до 4 с, у яких розміщували скорочені переклади, огляди та реферати вітчизняної й зарубіжної літератури, а також

фактографічні відомості. Вони виходили окремими серіями, кожна з яких була присвячена певній галузі сільського господарства.

Зазначені інститути, а також міжгалузеві територіальні центри і бюро НТІ в установах та на підприємствах проводили роботу з узагальнення, аналізу та розповсюдження досягнень науки й передового виробничого досвіду. Вони видавали реферативні та оглядові джерела, котрі все ширше використовувалися у роботі бібліотек серед науковців, аспірантів, викладачів та виробничників.

Бібліотеки, особливо універсальні та наукові не тільки використовували видання органів НТІ, здійснюючи тим самим функції посередників між ними й користувачами інформації, але й самі створювали відповідні інформаційні джерела — бібліографічні посібники, списки літератури тощо. Щороку на допомогу науці та виробництву в СРСР видавалося понад 800 назв покажчиків, списків літератури та інших бібліографічних посібників з питань сільського господарства, підготовлених найбільшими бібліотеками країни. У складанні науково-допоміжних бібліографічних посібників (покажчиків, списків, картотек) брали участь різні бібліотеки — від ЦНСГБ ВАСГНІЛ до бібліотек дослідних станцій. Вони складали загальні, галузеві, тематичні й персональні посібники. Так, ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ у 1965 р. було видано перший персональний покажчик «Г.Н. Высоцкий», а 1968 р. — біобібліографічний словник «Ученые Харьковщины — сельскому и лесному хозяйству».

Після Всесоюзної наради з питань довідково-бібліографічної роботи (1961 р.), істотно розширилися зв'язки сільськогосподарських бібліотек з бібліотеками інших відомств, які займалися сільськогосподарською бібліографією. Так, в Україні у цьому напрямі намітилася співпраця між ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ та Державною республіканською бібліотекою УРСР ім. КПРС, а також спеціальними та універсальними науковими бібліотеками Харкова, Львова, Одеси та деяких інших міст.

З 1966 р. ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ розпочала підготовку та видання анотованого покажчика нових видань «Достижения науки и передовой опыт — сельскохозяйственному производству», який до 1970 р. виходив у двох серіях

«Рослинництво» і «Тваринництво». Впродовж 60-70-х років ХХ ст. бібліотека підготувала та видала низку ретроспективних показників: «Зрошення і обводнення на півдні Української РСР» (1968), «Мінеральні добрива Української РСР». (1968), «Рациональные типы кормления сельскохозяйственных животных и птицы», «Вредители и болезни озимой пшеницы и меры борьбы с ними» та ін. [4].

Важливі відомості щодо інформаційного забезпечення потреб галузевих фахівців, знаходимо у результатах загальнобібліотечного анкетування, яке проводила комісія «Библиотека и научная информация» впродовж 1965-1969 рр. Так, вік галузевих спеціалістів у % до загальної кількості спеціалістів (671), які взяли участь в анкетуванні становив: до 30р. – 20,7%, 30-40р. – 46,2%, 41-50р. – 18,0, старше 50р. – 14,0%; з них середню спеціальну освіту мали 16,8% анкетованих, вищу освіту – 59,8%, звання кандидат наук – 19,8%, доктор наук – 2,8%; види видань, які цікавили фахівців з сільського господарства розміщувалися наступним чином – книги та брошури – 93,3%, журнали, праці та ін. продовжувані видання – 90,0%, газети – 55,3%, карти – 3,8%, стандарти, патенти та ін. спеціальні види літератури – 11,3%, відомчі, інформаційні та ін. видання, оформлені у вигляді брошур та листівок – 30,6%, рукописи – 11,3%, дисертації – 38,0%, мікрофільми – 9,8%; серед фахівців найбільший запит був на видання, що містили практичну та виробничу інформацію – 78,7%, за ними розміщувалися література, яка мала дослідний та теоретичний характер – 62,4%, довідково-бібліографічні та інформаційні джерела цікавили 36,7% анкетованих, навчальні та методичні – 17,3% [5].

Науково-технічний прогрес сприяв прискоренню випуску різних видів наукової та технічної літератури. В умовах загальнозростаючого обсягу наукової інформації у ході науково-технічної революції особливу важливість мала довідкова література (енциклопедії, словники, довідники). Тому на допомогу фахівцям у галузі сільського господарства було підготовлено та видано в 6-ти томах видання «Сельскохозяйственная энциклопедия» [6].

Відмітимо, що окрім галузевих бібліотек інформаційне забезпечення

фахівців сільського господарства здійснювали й державні сільські бібліотеки, які створювали при сільських Радах за рішенням виконавчих комітетів районних Рад депутатів. Відповідно до положення про сільську бібліотеку вона могла бути відкритою за наявності не менше 1 тис. од. видань, окремого приміщення та необхідного обладнання. Завідувача бібліотекою назначала селищна Рада та затверджував районний відділ культури. У середньому по країні на одну селищну раду припадало 6-7 населених пунктів, які часто були віддалені від селищної ради на кілька кілометрів. Тому бібліотечне обслуговування населення селищної ради могло бути забезпечене лише сукупністю стаціонарних та мобільних книгозбірень, організованих колгоспами, державою. Мобільні бібліотеки відігравали важливу роль в інформаційному забезпеченні фахівців, що займалися промислових рибальством, лісозаготівлею тощо.

І.А. Жаркова у своїй статті «Профессиональное чтение специалистов сельскохозяйственного производства в массовых библиотеках сельской местности» відмічала, що для бібліотек села наприкінці 70-х років ХХ ст., як правило, був характерний незадовільний стан фондів галузевої літератури, що позначалося на якості обслуговування професійних запитів читачів. Близько 90% бібліотекарів зазначали, що їхні фонди лише частково задовольняли інформаційні потреби спеціалістів. Користувачі бібліотек у своїх пропозиціях щодо покращання роботи книгозбірень відмічали питання комплектування та складу книжкових фондів. Так, фахівці наголошували, що існувала потреба у новій літературі особливо з питань механізації сільськогосподарського виробництва, економіки сільського господарства, меліорації тощо. Близько 15% анкетованих зазначили, що існувала нестача видань з суміжних галузей знань і при зверненні за ними до сільських бібліотек майже завжди отримували відмову. Дане дослідження дало можливість встановити причини недостатнього використання фондів сільських бібліотек галузевими фахівцями з професійною метою [7, с. 37-55].

Зауважимо, що колгоспні бібліотеки, які утворювалися за рішенням

загальних зборів Артїлі могли бути відкриті за наявності фонду не менше 500 од. видань [8, с. 164-170]. Однією з важливих складових системи НТІ були інформаційні служби колгоспів, радгоспів, сільськогосподарських підприємств. Як відомо, одним з головних завдань сільського господарства було впровадження прогресивних технологій, а це, як правило, пов'язано з пошуком та вивченням НТІ. Практика показала, що існувала пряма залежність між виробничо-економічними показниками діяльності підприємств та рівнем інформаційної роботи, яка проводилася ними, особливо показово це можна було простежити на діяльності передових господарств. До числа таких у середині 80-х років минулого століття відносився колгосп ім. Чапаєва Бродовського району Львівської області. Так, даний колгосп, який активно впроваджував нові технології як в рослинництві, так і тваринництві, за чотири роки застосував 139 новацій, які він запозичив із інформаційних матеріалів і отримав економічний ефект 443,7 тис. крб. При колгоспі ім. Чапаєва було створено кабінет «Наукова організація ведення господарства та інформація», у якому бюро НТІ проводило свою роботу. Завідувач кабінету (він же секретар Бюро НТІ) розроблював план на рік із зазначенням часу ознайомлення спеціалістів з літературою та проведення заходів. План затверджувався керівництвом колгоспу. Секретар Бюро НТІ організував підписку на інформаційні видання, вів протоколи засідань, здійснював контроль за своєчасним виконанням заходів, передбачених планом, робив повідомлення на черговому засіданні щодо впровадження інновацій. Бюро НТІ розглядало причини несвоєчасного впровадження у виробництво інновацій, доповідало про це керівництву колгоспу, яке приймало відповідні заходи [9, с. 34-64].

Важливу роль проводили й сільськогосподарські відділи, створені наприкінці 60-х років ХХ ст. при обласних універсальних бібліотеках, які виконували функції координаційних регіональних центрів щодо інформаційного забезпечення інформаційних потреб фахівців сільського господарства. Питання щодо діяльності та перспектив розвитку сільськогосподарських бібліотек періодично заслуховувалися на різних

конференціях, зібраннях, нарадах. Так, 24-27 вересня 1968 р. у Харкові відбулася нарада-семінар працівників сільськогосподарських бібліотек НДІ та дослідних станцій УРСР, у якій прийняли участь представники 70 книгозбірень, працівники Міністерства сільського господарства УРСР, ЦНСГБ ВАСГНІЛ та ін. На ній виступили з доповідями: завідувач відділом пропаганди Головного управління науки МСГ УРСР канд. с.-г. наук І.С. Роман на тему «Задачи библиотек сельскохозяйственных научно-исследовательских учреждений МСХ УССР на современном этапе», замісник директора ЦНСГБ ВАСГНІЛ А.Т. Яйкова на тему «Задачи сельскохозяйственных библиотек в области информации», головний бібліограф ЦНСГБ УРСР Н.Н. Серікова на тему «Пропаганда сельскохозяйственной литературы в библиотеках сети» та ін. Так, у своєму виступі І.С. Романов наголосив, що в бібліотеках НДУ України сконцентровано майже 1,5 млн томів вітчизняної та зарубіжної літератури, якими у 1967 р. скористалося 10 603 читачів, які відвідали книгозбірні 265 842 рази та отримали 581 430 примірників книг. Працівники бібліотек провели 443 бібліографічних огляди, з них 197 – тематичних і 237 – нових надходжень, оформили сотні виставок. Проводилася значна робота, націлена на надання систематичної допомоги науковим співробітникам у виконанні плану наукових досліджень. Він також відмітив, що за останні роки бібліотеки мережі значно покращили пропагування сільськогосподарської літератури, яка відображала досягнення науки та передового досвіду в сільському господарстві. Завідувач відділом пропаганди Головного управління науки МСГ УРСР також відмітив діяльність ЦНСГБ УРСР, яка за останні роки значно активізувала свою діяльність та стала дійсно організаційним, науково-методичним та бібліографічним центром бібліотек мережі [10, с. 18-29].

Повертаючись до діяльності сільськогосподарських бібліотек з питань інформаційного забезпечення фахівців галузі зазначимо, що ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ як науково-методичний центр мережі галузевих бібліотек УРСР починаючи з 1973 р. розпочала роботу зі створення регіонального зведеного каталогу іноземних видань, що містили фонди сільськогосподарських бібліотек

УРСР та Молдавії. Відмітимо про ще один напрям щодо пропагування галузевої літератури серед фахівців, а саме тематичні виставки. Літературу для них відбирали з фондів ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ і представляли в обласних бібліотеках, а потім в районних. ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ також організовувала виїзні виставки у низці районних центрів та сіл для фахівців. Впродовж другої половини 70-х років ХХ ст. діяльність ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ була направлена на розв'язання завдань, які стояли перед галуззю, а саме поглиблення спеціалізації та концентрації сільськогосподарського виробництва. З цією метою бібліотекою було підготовлено та видано бібліографічний покажчик «Розміщення та спеціалізація сільськогосподарського виробництва на Україні» за 1972-1978 рр., а на допомогу розвитку селекції та насінництва в галузі було сформовано покажчик «Генетика, селекція та насінництво».

Координація сільськогосподарських бібліотек щодо науково-інформаційного забезпечення фахівців галузі ускладнювалася через низку причин. Так, відмітимо, що ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ була єдиною самостійною науковою сільськогосподарською книгозбірнею, інші функціонували як структурні підрозділи при НДУ та вузах, які було підпорядковано чотирьом різним відомствам [11, с. 20-26].

Починаючи з 70-х років ХХ ст. ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ було визначено республіканським депозитарієм сільськогосподарської літератури. У 1974 р. книгозбірня провела зональну нараду-семінар спеціалістів сільськогосподарських бібліотек, на якому особливу увагу приділили питанням депозитарного зберігання літератури [12, с. 14-22].

У зв'язку зі створенням агропромислових комплексів, зростаючі інформаційні потреби сільськогосподарської науки, виробництва та читачів постало питання щодо об'єднання зусиль сільськогосподарських бібліотек. Впродовж 70-х років ХХ ст. мережею сільськогосподарських бібліотек України було накопичено певний досвід щодо формування галузевих бібліотечних об'єднань. Так, під керівництвом ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ впродовж низки років (з 1977 р.) проводилася робота зі створення обласних міжвідомчих об'єднань

бібліотек, які обслуговували спеціалістів сільського господарства обласних універсальних наукових бібліотек. Такі об'єднання функціонували у 24 областях республіки на основі єдиних положень, зведених планів і здійснювали взаємодію щодо комплектування та використання фондів, створення зведених каталогів, довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування, методичної роботи та підвищення кваліфікації співробітників сільськогосподарських бібліотек [13, с. 53-60].

Невід'ємною складовою інформаційного забезпечення сільського господарства також були закордонні бібліографічні покажчики. Так, Національна сільськогосподарська бібліотека Міністерства сільського господарства США формувала та видавала частково анотований покажчик *Bibliography of Agriculture*. Даний покажчик виходив щомісяця та вміщував максимально повно галузеву інформацію англійською мовою. Інше американське видання, яке було започатковано ще в 1916 р. *Agricultural Index* відзначалося своєю оперативністю та наявністю кумулятивних випусків, які охоплювали літературу за 1-3 та 5 р. [14, с. 24-36].

Таким чином, за своєю метою, характером та структурою система науково-інформаційного забезпечення сільського господарства впродовж досліджуваного періоду являла собою перший досвід системного підходу до розповсюдження галузевої інформації. Останній став домінуючим при організації бібліотечної справи. Спостерігалось збільшення чисельності бібліотек, зокрема й спеціальних великих, які отримували обов'язковий примірник усіх видань та були науково-інформаційними, бібліографічними та науково-методичними центрами країни. Важливу роль у діяльності системи НТІ відіграли розроблені нормативні основоположні документи, які приймалися керівництвом країни та визначали основи інформаційної політики держави. Невід'ємною складовою системи була також ЦНСГБ ПВ ВАСГНІЛ, яка намагалася удосконалювати форми і методи популяризації галузевої літератури та якості обслуговування читачів, застосовувати найефективніші методи масової роботи, активно формувати та

використовувати бібліографію як важливий засіб пропагування видань тощо.

Список жерел та літератури

1. Сокольський О.С. Організація бібліотечної справи. Харків, 1970. 239 с.
2. Єщенко Ф.О. Бібліотечна справа на Україні в роки відновлення народного господарства (1921-1925): матеріали до лекції з курсу «Історія бібліотечної справи в СРСР». Харків, 1961. 46 с.
3. Сокальский А.С. Развитие библиотековедения на Украине. Ленин и современные проблемы библиотековедения. Москва, 1971. С. 125-130.
4. Довгопола О.П. Бібліографія сільськогосподарської літератури. Харків. 1972. 159 с.
5. Специалист – библиотека – библиография: опыт исследования профессиональных потребностей в информации. Москва, 1971. 445 с.
6. Сикорский Н.М. 60 лет советской книги: тезисы доклада. Москва, 1977. 57 с.
7. Жаркова И.А. Профессиональное чтение специалистов сельскохозяйственного производства в массовых библиотеках сельской местности. Тенденции совершенствования библиотечного обслуживания в современных условиях: сб. статей. Ленинград, 1978. 162 с.
8. Чубарьян О.С. Общее библиотековедение. Москва, 1976. 270 с.
9. Сборник методических материалов по научно-технической информации в сельском хозяйстве / Всесоюзный научно-исследовательский институт информации и технико-экономических исследований по сельскому хозяйству (ВНИИТЭИСГ). Москва, 1985. 65 с.
10. Задачи библиотек сельскохозяйственных научно-исследовательских учреждений Министерства сельского хозяйства УССР на современном этапе: *Бюллетень ЦНСХБ*. Москва, 1969. Вип.17. 167 с.
- 11.Целінський Р.Й. Бібліотечно-бібліографічне забезпечення сільськогосподарської науки та виробництва в умовах створення централізованих систем. *Бібліотекознавство і бібліографія*: республіканський міжвідомчий тематичний науково-методичний зб. Харків, 1977. Вип. 17. с. 20-26.
12. Целинский Р.И. Основные направления развития сельскохозяйственных библиотек Украины и Молдавии. *Советское библиотековедение*. 1978. №4. с. 14-22.
13. Целинский Р.И., Дерлеменко Т.Ф. Сельскохозяйственные библиотеки Украинской ССР в региональной системе размещения и использования библиотечных ресурсов. *Рациональное размещение и использование библиотечных ресурсов УССР*: сб. науч. тр. Киев, 1987. С. 53-60.
14. Шейнина Т.И. Система текущей библиографической информации и вопросы координации. Совещание-семинар работников сельскохозяйственных библиотек: сб. материалов (7-10 декабря, 1966). Москва, 1966. 170 с.

REFERENCES

1. Sokolskyi O.S. (1970). Orhanizatsiia bibliotechnoi spravy [Organization of library work]. Kharkiv. [in Ukrainian].
2. Leshchenko F.O. (1961). Bibliotechna sprava na Ukraini v roky vidnovlennia narodnoho hospodarstva (1921-1925) [Library business in Ukraine during the years of economic recovery (1921-1925)]. Kharkiv. [in Ukrainian].
3. Sokalskiy A.S. (1971). Razvitie bibliotekovedeniya na Ukraine. Lenin i sovremennyye problemy bibliotekovedeniya [Development of library science in Ukraine. Lenin and modern problems of library science]. Moskva. pp. 125-130. [in Russian].
4. Dovhopola O.P. (1972). Bibliohrafiia silskohospodarskoi literatury [Bibliography of agricultural literature]. Kharkiv. 1972. [in Ukrainian].
5. Spetsialist – biblioteka – bibliografiya: opyt issledovaniya professionalnykh potrebnostey v informatsii (1971) [Specialist – Library – Bibliography]. Moskva. [in Russian].
6. Sikorskiy N.M. (1977). 60 let sovetskoy knigi: tezisyy doklada [60 years of the Soviet book]. Moskva. [in Russian].
7. Zharkova I.A. (1978). Professionalnoe chtenie spetsialistov selskohozyaystvennogo proizvodstva v massovykh bibliotekakh selskoy mestnosti. Tendentsii sovershenstvovaniya bibliotechnogo obsluzhivaniya v sovremennykh usloviyakh [Professional reading of agricultural production specialists in public libraries in rural areas. Trends in improving library services in modern conditions]. Leningrad. [in Russian].
8. Chubaryan O.S. (1976). Obschee bibliotekovedenie [General Library Science]. Moskva. [in Russian].
9. (1985) Sbornik metodicheskikh materialov po nauchno-tehnicheskoy informatsii v selskom hozyaystve [Collection of methodological materials on scientific and technical information in agriculture]. Moskva. [in Russian].
10. (1969) Zadachi bibliotek selskohozyaystvennykh nauchno-issledovatel'skikh uchrezhdeniy Ministerstva selskogo hozyaystva USSR na sovremennom etape. [The tasks of the libraries of agricultural research institutions of the Ministry of Agriculture of the Ukrainian SCR at the present stage]. Moskva, 17. [in Russian].
11. Tselinskiy R.I. (1977). Bibliotechno-bibliohrafichne zabezpechennia silskohospodarskoi nauky ta vyrobnytstva v umovakh stvorennia tseentralizovanykh system. [Library and bibliographic support of agricultural science and production in the conditions of creation of centralized systems]. *Bibliotekoznavstvo i bibliohrafiia* Library science and bibliography]. Kharkiv, 1977. Vol. 17. pp. 20-26. [in Ukrainian].
12. Tselinskiy R.I. (1978). Osnovnyie napravleniya razvitiya selskohozyaystvennykh bibliotek Ukrainyi i Moldavii. [The main directions of development of agricultural libraries in Ukraine and Moldova]. *Sovetskoe bibliotekovedenie* Soviet library science]. №4. pp. 14-22. [in Russian].
13. Tselinskiy R.I., Derlemenko T.F. (1987). Selskohozyaystvennyie biblioteki Ukrainy SSR v regionalnoy sisteme razmescheniya i ispolzovaniya bibliotechnykh resursov. Ratsionalnoe razmeschenie i ispolzovanie bibliotechnykh resursov USSR [Agricultural libraries of the Ukrainian SSR in the regional system of

placement and use of library resources. Rational placement and use of library resources in the Ukrainian SSR]. Kiev. pp. 53-60. [in Russian].

14. Sheynina T.I. (1966). Sistema tekushey bibliograficheskoy informatsii i voprosy koordinatsii [Current bibliographic information system and coordination issues]. Moskva. [in Russian].

Рецензент:

Гутник М.В., к.і.н., доцент

Махінько А.І., к.і.н.

Надійшла до редакції 22.03.2021 р.